

Szóösszetétel és szóképzés
a szlengben

Szaloni László

III. m. - II. t.

Mielőtt dolgozatomomban témájára rátérnék, szeretnék néhány szót ejteni arról, hogy mi is az a szleng.

A szleng terminus bevezetéséről szűkebb körében 1980-ban írtam fel a figyelmet Péter Mihály (Péter Mihály, Szleng és költői nyelvhasználat: Nyv. 109: 873-81). Évelemre alapvetően dolga az volt, hogy az addig használt pesti nyelv, magyarországi nyelv, angol, nyelven, nyelvi és az ifjúsági nyelv elnevezés nem fejezi ki azt a tartalmat, amit a szleng fogalom tart.

Az új elnevezéssel egyetért Sipos Pál is, aki azt is hangsúlyozza, hogy az utóbbi időben talán egy kicsit költőre került az ifjúsági nyelv, és a nyelvi perifériáiban létrejövő nyelvváltozatok vizsgálata (Sipos Pál, Ifjúsági nyelv - familiáris nyelv: A magyar nyelv változása II. kötet. Szerk.: Kiss Jenő és Jants László Bp., 1988.).

Mindkét szerző említi, hogy Boivari Géza már 1929-ben felhívta a figyelmet ezen nyelvváltozatokra igen nagy jelentőségű a nyelv-

tudomány szempontjából (Bávari Gera, A „pes-
ti nyelv”: Műgy. I. 29. sz.).

Bávari a rövetkerőket mondta: „Mint minden nagy városnál, így Budapestnél is alsóbb társadalmi rétegekben kifejtő-től egy hirtőnleges nyelv, melyet grammatikai rendszerre esaknem teljesen aronos a rönnyelével, prókinese aronban ar átörölt rönnyelvi prókinstól többé - kevésbé elta. Ebből a nyelváltoratóból soradatlen sívónogor be savor a városi polgárság társadalmánar a nyelvbe, innen esetleg ar egész rönnyelbe, sőt ar isodalmi nyelvbe is.

Emer a hirtőnleges prókinese ar egészre, vagy egy része behatol ar említett, pontosabban alig elhatarolható olousangbb társadalmi ar-
tályar (pl. maggyrónsi munkósság, hiskolgár-
ság stb.) rönnyelbe, s ar eredmény nem ongt nagyon, de ongtval átítotott rönnyel.
Amem egyes savor, kifejérés aron feljebb hatolhatnar maggyssbb társadalmi osztályar nyelvbe, vagy városintesen elterjedhetnar nem maggy-
városi korosság rörött is. De epen orított

szinte megismerhet magát - sorsor lenni,
minthogy az magát két fontos jegyét, a titkos-
ságot, valamint a eszterházi hűtöttségét el-
vesztette." (Bölcsei Géza : no. 2-3.)

Tólosvai Nagy Gyula mai ort rögzíti (Tólos-
vai Nagy Gyula : A mai magyar nyelv norma-
rendszeréről egy jelentős változásról az ifjúsági
nyelv "Rajcsán" : Ny. 112 : 398 - 405), hogy
a Bölcsei által még csak tendenciáknak leírt folyamat
- az ort felszívódása a Röngyelbe - mai
kerület.

Ebben igen nagy szerepet tulajdonít az 1945
utáni nagy társadalmi mobilitásnak, melynek re-
sén a szubkulturális rétegek nyelve is erősen re-
verzelett. A fent említett prózáklet elemei első-
sorban az ifjúság nyelvhasználatára kerültek
behatólni.

Storobovszky Miklós amel ortt elsőben abban
látja (Storobovszky Miklós, Az ifjúság nyelvél-
és : Találóság 1963/5. 66 - 75.), hogy
az ifjúság többé - kevésbé mindig elritö-
nült a felhőttel társadalmától, sőtben növe-
jétszik a fiatalok nemzedék - öntudata, önálló-

saig - isjege és röösségi rangja.

Skialónd egy "röös" nyelvű, síhasmoletur.
A ifjuság nyelvű - mint a réteg- és csoportnyel-
ver eltérőben - első sorban és jellemző módon
szójtos sírinsélen és síhasmoletóban vödir el
a rönyektől. Legfontosabb a leggyakoribban
használt fogalmait szójtos megnevezése.

Leglényegesebb itt - Saitsu Lósró szerint is
(Saitsu Lósró, Szóalvotásmodor a jásznyelvben:
Nyttud. Ért. 58. sz.) - a röösséghen tantarás,
a beavotalság kifejezése, nem pedig a titrosság,
mint a tolvnyelvben.

A fiatalok elégedetlen a rézivel, alkesc-
dir or újít, szoratloneit, vendkiviliéit, szá-
bóllytoloneit, s innen ered or orgó hódóse or
ifjuság beszédre.

Leggyakoribb Büky Lósró hangsúlyozza
ort (Büky Lósró, A diáknyelv képrőhaszná-
latánál: Nytt. 98: 282-83.), hogy a fia-
talok egymás röösöti beszédében even szá-
vornak minis jütönösebb hangulati értéke.
Er csak akkor jelentkezik nyelvi tudatukban,

ha beszédüket más is hallja, ari nyelvileg is hitelesítő.

Tolnai Nagy Győző tovább elemezte a folyamatot (Tolnai : uo.), és arra a megállapításra jutott, hogy a "közvetlen" szoros ar volt, amelyben a bíróság társalgás egyik legfontosabb részét volt a polgármesteri nyelvhasználat a felnőtt társadalomban is.

Merőnkben a politikai rendszer hitelessége ellen is szól az a "látható" Elsősorban nem új fogalmat, jelenséget megnevezéséről volt szó, hanem a már meglévő átértékeléséről, újragondolásáról, és így nyilvánvalóan tartott átérrel megkérdőjelezéséről is. Például a jelzett átérrel relativitása utal az ar ismétlődő, túlsó nyelvhasználat mely a "hivatali", "csodálatos" és helyett az "állati", "baromfi" kifejezést használja.

Az ifjúság nyelve mellett a hivatali nyelv túlsó hitelességével, személytelenségével szembeni ellenes is befolyásolhatja az ilyen nyelvformákat és nyelv eseményt, de ezzel hatása

kiseb - így tünik - , mint a másiké.

Sipos Pál elmélete szerint van még egy ora annál, hogy a mai ifjúság és a phötter be-
sédében is megjelenik szleng elemei. A fel-
mötter életünk változásával nem vett el
ifjúkorú kedvelt kifejezéseit, gyerekeik pedig si-
vesen olvasójár be eredet saját szlengjükbé (Si-
pos : no.).

A fenti festéget összerelve Péter Mihállyal
együtt megállapítottuk (Péter Mihály : no.),
hogy az olvasmányos szintű (hivatalos,
nem hivatalos) társalgási nyelvünkben kialakult,
él és viszonylag rövid ciklusok befordulása
alatt működik, illetve újratemelődik a szó-
használat, kifejezésrendezés és - kisebb mérték-
ben - a mondatrendezésnek egy jellegzetes jel-
tege, amelynek tápláló források rögzít
természetesen a régi arogy is szerepel, épp
úgy mint más réteg - és csoportnyelver.

A szleng tehát röngyvari jelenség !

Nem térinthező aronban egységes mondatvezetés,

Slis Tomo's többel rögzít Portridge : Slang

Today or Yesterday című röngyvere, és a Die

tionary of American Slang című könyvre
utal ezzel kapcsolatban (Slis Tomás, A ma-
gyar nyelvi slang szótára (1980-1990). Debre-
cen, 1991. 10. l.).

Partridge a slang hasznát fejtegetve fej-
létéről, de a műembőre slengtípusokat be-
sorolhatjuk három nagyobb csoportba: hírslang
(a nyelvet beszélők számára általában ismert
dolgot, fogalmat megerősítő, erősítésre
alkalmas slengjelenségek összefoglaló neve);
területi slang (érvegyessége területileg korlátozott);
széleslang (foglalkozás, hobbi, életkörülmények alapján
témakörök csoportokban alakul ki, és so-
rson reprodukálható az adott szöveg szer-
nyelvénye is). A széleslang a hírslang-
tól és a területi slengertől legfeltűnőbbben szó-
használati témakörökben tér el (Slis Tomás: uo.).

A slang sorsát szerűletkésséggel jömmel lét-
re, ez spontán nyelvi folyamat. A dolgo-
zat témája ezen belül az elérési módok-
tás: a szóösszetétel és a szóképzés.

A szóösszetétel

A szlenge belül redvelt, az egyik leghyposzobit szóösszetési mód. Jellenró, hogy általában hangulatukban, jelentéstörténetükben nem összeillo páros. Például egybe így. Például: anya - mononito 'birangítóanyag'; apatej 'süves ital'; szerevő 'szögnyi'.

Ágyelotoni típuson egyenlő a rönyelőkkel:

1. Szemes összetételek

a.) Alórendelő: átomni 'láb'; multimad-
rag 'nyelvéndő'; dögten 'biológia'; profosóis
'feszegő'; kis-dobáló 'rosma'; romlósiörp
'sör'; homlósiörp 'röví'; faralvit 'rendő';
hangulateltó 'ital'; olontorhoage 'sörét';
angyalbör 'egyenruha'; tintoragló 'isnő'.

Néhány alórendelő összetétel a személynév-
veret orvosa után: szóagosti 'fiú';
gumigyóra 'másodidőorvos rötora'; ekkeró
'feszegőn embe'; buktajni 'arvvelő rötora'.

b.) Mellérendelő: lótifuti 'nyelletes tonos'; ragy
'nyelletes tiszt isnőre'; ugrabugra 'festővelő

óra'; sáramira 'felmosó'; szivi-miri 'italos'.

2. Inevetlen összetétel (nem túl gyakori):

blabla 'ételmentlen felelet'; pitypalotly 'motor'; dósróniri 'éiertomón'.

A sóképzés.

A só névvel alakában a bázisnyelvi képzéssel képződnek, bár akadnak speciális képzések is.

Például: - aj, ej, biraj 'bicikli'; napaj ~ napaj 'nap-részi'; sulaj ~ sulaj 'iskola'.

Az elő névvel a név - ei képzés révén a magyarba, s váltakozt aj, ej képzévé a robaj, nőhaj-féle képzés számottevően hatásra alott.

Szenvedett - mint a későbbiekből látható - a kicsinyítő képzés használatára.

1. Névszóképzés (deverbálisok):

- ó, - ö: rottyó 'W.C.'; menő 'jó';
itató 'rosma'; börő 'rés'; bombázó 'csinos nő'; elató 'súly'; futósó 'börtön';
súvató 'bozsak'.

(denominálisok):

- iser: Trabiser 'Trabant'; rendiser 'rendben'.

- inger : colinger 'mages'; iposinger 'ember';
ropinger 'ujom'.
- asr, or : qertyor 'alsónadrág'; roler 'rolle';
qim; cicor 'boj'; qemesor 'egyes'.
- nyó : brinyó 'kerékpen'; ropinyó 'ujom'.
- osó : linosó 'fenér'; ropusó 'ujom'.
- i : biri 'biranyitvány'; osri 'osztályfőnök';
orui 'amerikai'; birorói 'feszogatlan';
örui 'örmeister'.
- ci : ruai 'ruha'; ruai 'nadrág'; főci
'főbőgő'; surci 'beroms'.
- ro : brüro 'pewtóra'; srero 'ruha';
spüro 'nő'; diro 'női mell';
rimoro 'rimarodás'.
- su : esajsi 'bény'; qyrsu 'qyrorlat';
myrsu 'myrrendő'; maru 'marasverető'.
- ó : qyro 'qyrorlati foglalkozás'; qyqyó
'qyqyopedagógiai iskola'; bratyó 'báty'
(a sálóv brat sóból).
- si : kuksi 'ssem'; qysi 'qya'; haysi 'kífi';
müsi 'télirabát' (< mürodó).

- n : finu 'firteteb'; gyiru (< gyir) 'ujonc'

- si : fronsi 'forint'; unsi 'unalmas';
jepsi 'japán'; röpsi 'röpdolograt';
rossi 'rosslós'.

- s : rómos 'részeg'; napis 'naprónótlanos';
marós 'rosszfiró'; simlis 'nemes, rafinált';
osello's 'romyhamudós'.

- i, ai : gülszennü 'dilleltszennü'; lingyeggyü
'buta'; rolbószarvü 'elleneszes'.

- usz : gyengusz 'gyengélkedő'; manusz 'férfi'.

- de, de : bömböde 'rossza'; csómszozdo 'éltelen';
hangósode 'rossza'.

- ca : vonca 'vonuló'.

- csra : rusra 'redő'; cerusra 'cerura'.

- ra, re : cerre 'cerura'.

- a, e : doga 'dolgorat'.

Amint láttuk a saleng a névszóképzést igen sokféle, azon belül is leginkább a riszinyító képzéssel, melyek a nő csontított tövében repro- lódna, általában az első szótaghoz.

Az -ás, -és képzőt az is nem vettem bele a fenti felsorolásba, mert terheltsége nagyon nagy!

A szinte bármelyik igehez járulhat.

B. Székelyes.

A igeeléjárásal létrejövő székelyes képzéssel névszóból jönnek létre, nagyon egyszerűen történik az igeötös igei.

- r : kiikir 'kiigúnyol'; sibirir 'osír';
szörörir 'arodérosrodír'; brárir 'felmos'.

- l : rimyél 'sír'; szusel 'iszír'; keperrel
'kifíret'; kiidegel 'felidegesít'.

- int : kinarcsint 'kinarodásom megy'; keszint 'vihen'.

- at, - et : szivat 'ritol vele'; szetszopot 'na-
gyon ellátja a bojtát'.

- m : szírren 'szalódir feltűrésében'; szésobben
'elrerd'.

A székely a fent említetteken kívül a szóalkotás több egyéb módját is alkalmazza, de ezek visszagondolhatóak a jelen dolgozat keretén.

Felhasznált irodalom

- 1.) Magyar - angol szlengszótár. Szerk. András J. László
és Kövesdi Péter, Bp., 1989.
- 2.) A magyar nyelv rétegrövidése. Szerk. Kiss Jenő és
Szűcs László, Bp., 1988.
- 3.) Kiss Jenő, A magyar hatvani szleng szótá-
ra (1980 - 1990). Debrecen, 1991.
- 4.) Slovakovszky Miklós, Nyelvfejlődés - nyelvhelyesség.
Bp., 1977.
- 5.) Börcsök Géza, A "pesti nyelv": StyJTK 29. sz.
- 6.) János Bolárs, A beszerémi diáknyelv szótára:
Magyar Nyelvtudományi Dolgozatok 10.
- 7.) Sármay Wittlinger Mária, Egy miskolci nar-
róképzőiskola diákrései: Magyar Nyelvtudományi
Dolgozatok 32.
- 8.) Kövesdi Péter - Szilágyi Márton, Egy nagy-
reményű leltár nyelv és jelképe: Magyar
Nyelvtudományi Dolgozatok 38.

9.) Toth Kornelia, A sovjetorszagi dialektus-
tan : Magyar Csoporthelyi Dolgozatok 46.

10.) Peter Mihaly, Szavak és szövegek nyelvészmódszer-
tanja. Nyr. 104: 273-281.

11.) Tolissai Nagy György, A mai magyar nyelv-
normarendszeréről egy jelentős változásról az "ifjú-
sági nyelv" tárgyán : Nyr. 112: 398-405.

12.) Kovalevszky Sándor, Az ifjúság nyelvéről :
Nyelvészet 1963/5. 66-75.

13.) Szűcs László, Szóalkotásmodor a jásznyelv-
ben : Nyelv Ért 58. n.

14.) Biró László, A dialektus népszerűsítő-
tanja : Nyr. 98: 282-283.